

BUKOTT NŐK

*Freud „A női homoszexualitás egy esetének pszichogeneziséről”
című tanulmányáról**

Diana Fuss

Jelen tanulmány a pszichoanalitikus könyvtár egyik legkevesebbet emlegetett szövegét tárgyalja, Sigmund Freud egy 1920-as esettanulmányát, „A női homoszexualitás egy esetének pszichogeneziséről” című írását.¹ Abból a premisszából kiindulva, hogy semmilyen tudományos nyelv nem kerülheti el a metafora vonzáskörét, azt állítom, hogy a „bukás” kognitív paradigmája, amelyen belül Freud ebben a tanulmányban a női homoszexualitást magyarázza, eleve retorikai alakzatként kezelendő. A bukás allegóriája – amelyen a női inverzióról szóló freudi elmélet alapul – a newtoni fizika metalogikáját: az erő, ellenerő, vonzás, taszítás és irányváltás logikáját alkalmazza a pszichoanalízis területére. A pszichodinamikának ezek a figuratív nyomai az pszichoanalízis nyelvében többről beszélnek, mint a szubjektumnak a szexualitásba való bele- (vagy éppen ki-) zuhanásáról; alapvetően meghatározzák és elkülönítik egymástól azt a két lelki mechanizmust, amelyeket Freud központi jelentőségűnek tart a szexuális identitás és a szexuális vágy kialakulásában. Freud számára „a női homoszexualitás egy esetének pszichogenezisét” egy a gravitáció által irányított visszazuhanás magyarázza a preödipális állapotba, ahol a szubjektum az apával azonosul, vágya pedig az anyára irányul. Ez az esszé Freud egyik legkitartóbb próbálkozása a női homoszexualitás megfejtésére. Ez a kísérlete arra, hogy nyomon kövesse és kódolja a homoszexuális szubjektum „preödipalizációját” nagyban befolyásolta a szexológia kialakulását, amely ugyancsak a tér, idő, tartam, súly, mozgás fogalmaival operál, s a mai napig meghatározza a szexualitásról folyó pszichoanalitikus vitát.

* A fordítás az alábbi kiadás alapján készült: Diana Fuss: *Fallen Women. „The Psychogenesis of a Case of Homosexuality in a Woman”*. In: Ronnie C. Lesser, Erica Schoenberg (szerk.): *That Obscure Subject of Desire. Freud’s Female Homosexual Revisited*. Routledge, London, NY, 1999. 54-75.

¹ Sigmund Freud [1920]: *A női homoszexualitás egy esetének pszichogeneziséről*. In: *A Farkasember. Klinikai esettanulmányok II*. Filum, Budapest, 1998. 219-249.

A pszichoanalízis történetében a női homoszexualitást szinte kizárólag a „pre” előtag jegyében elemzik: a preödipális, a preszimbolikus, a „törvény előtti”, az éretlen, sőt, akár a „szexualitás előtti” kategóriái szerint. Az a feltételezés, hogy a női homoszexualitás egy valamilyen kezdeti időben és térben helyezkedik el – amelyet gyakran elmélet előttinek is tekintenek, magyarázatot nyújthat arra, hogy a szexuális vágy normatív definícióit kritizáló elméleti munkák hosszú ideig nem szenteltek figyelmet a témának. A szexuális különbség kortárs elméleteiben a homoszexualitás fogalma elleni kritikák egy része éppen a hamis fundamentalizmus ellen irányul, és az elsődlegesség elméletei iránti gyanakvás-
ra épít – amely elsődlegesség alapján a homoszexualitást a történelem során magyarázták. Ugyanakkor az ilyen fundamentalista elemzéseknek, bár a természetes eredet ideológiájának kétségtelenül fontos kritikáját nyújtják, azzal is foglalkozniuk kellene, hogy a „preödipális” és hasonló fogalmak hogyan állnak elő egy adott kulturális szimbolika termékeként, s hogyan helyezik el a homoszexualitást ennek a fiktív eredetnek a regresszív, konzervatív oldalán. Hogyan és miért alkotják meg a női homoszexualitás elméletei a tárgyukat úgy, mint alapvetőt, eredetit, primitívet, mint preszubjektumot, amely megelőzi az Ödipusz-komplexusnak, ennek a törvényes és törvényre emelő koordinátának a normatív, heteroszexualizáló működését.² Ez a fejezet megpróbálja feltárni a preödipális állapotnak mint a női homoszexualitás magyarázó modelljének a határait és veszélyeit, elsősorban arra az instrumentális szerepre koncentrálna, amelyet az identifikáció és a vágy játszanak Freud szexuális identitás-elméletében.

² A kifejezés Lacané (*Freud's Papers on Technique, 1953-1954*. Szerk. Jacques-Alain Miller. W.W. Norton and Co, New York, London, 1998. Seminar I., 198.) A „pre” és a „poszt” befelé forduló, zavarba ejtő logikájára koncentrálna ez az esszé, ugyan más oldalról, de ugyanazokat az elméleti problémákat feszegeti, amelyekről Lee Edelman Farkasember-elemzése szól. Tanulmányában Edelman visszatér a „szexuális előfeltevések” kérdéséhez a férfi szubjektum pszichoanalitikus magyarázatában, míg saját értelmezésem a női homoszexualitásról ugyancsak feltételezi a szexuális előfeltevések problematikus voltát. Egy összehasonlító olvasat lehet, hogy arra jutna, hogy Edelman (hátsó) belátása epiztemológiai megfelelőjére talál az én tanulmányomban körülírt (előre) látással. Míg azok a kulturális reprezentációk, amelyek a leszbikus szexualitást „előjátékként” jelenítik meg, a férfi meleg szexualitást pedig mint a „hátsóval való játékot” (Edelman, 104.), valószínűleg túlságosan is meghatározzák ezeknek az elméleti „jeleneteknek” a megrendezését, úgy gondolom, az „elő-” és az „utó-” (én magam is Edelman megelőzőleges hátsó bejáratával szembesülők) ilyenfajta vizsgálatait hasznosabb lenne egymásnak háttal olvasni. Lásd Lee Edelman: *Seeing Things: Representation, the Scene of Surveillance, and the Spectacle of Gay Male Sex*. In: *Inside/Out: Lesbian Theories, Gay Theories*. Szerk. Diana Fuss. Routledge, New York, 1991. 98-116.

Liminális eredet

Hadd kezdjem a következő történeti és intézményi kérdéssel: Hol található a női homoszexualitás a pszichoanalízisben? A válasz: az alapoknál. Freud hat esettanulmánya közül az első („Egy hisztéria-analízis töredéke”, 1905)^{*} és az utolsó („A női homoszexualitás egy esetének pszichogenezisééről”, 1920) egyaránt az inverzió történetei, amelyek a normális női tárgyválasztástól való eltérést beszélik el. Jacques Lacan 1932-es disszertációja a paranoid pszichózisról ugyancsak különleges jelenségként kezeli a női paranoid betegeket, akik képtelenek eltávolodni maguktól és más nőktől egyaránt (amit Lacan az anyához való preszimbolikus, nyelv előtti, szeparáció előtti viszonytal magyaráz), s ez képezi a paranoiájuk alapját. Lacan korai érdeklődése a női homoszexualitás kérdése iránt annyira alapvető, hogy egyet kell értenünk Catherine Clément általános megjegyzésével: „Kezdetben Lacant csak a nők érdekelték” – illetve annak pontosabb megfogalmazásával: „Kezdetben Lacant csak a *homoszexuális* nők érdekelték”.³ Újabban Julia Kristeva munkássága a szexuális különbségek terén kifejezetten hanyagolja, vagy akár kerüli a női homoszexualitás kérdését, illetve csak esetleges jegyzetekben foglalkozik vele. Korábbi műveiben azonban a női homoszexualitás „alapvetőként” tűnik föl, mintha a téma későbbi hanyagolását készítené elő – különösen a *Kínai nőkről* (1974), ahol a könyv első harmada a Kelet (*Orient*) kérdését halogatja, hogy inkább a tájolás (*orientation*) elméletével foglalkozzon.⁴

Sigmund Freudtól Julia Kristeváig a preödipalitás a homoszexuális szubjektum fundamentális lelki szervezettségét jelenti, amely szubjektum, úgy tűnik, sosem jut el a valódi szubjektum státusába, hanem mindig a prekulturális bizonytalan terében húzódik meg. Freud „szexuális aberrációkról” szóló tanulmányától kezdve, amelyben egész szexualitás-elméletének alapjait lerakja, Lacanon át, aki a női homoszexualitást a preödipális paranoid pszichózis szintjére süllyeszti le, Kristeva elméletéig, ahol a női homoszexualitás inkább a szemiózis forradalmi potenciáljának visszautasítása, mint beteljesülése, a pszichoanalízis végig úgy pozicionálja a homoszexualitást, mint a szubjektumformálódás korai állapotát. A pszichoanalízisben a progresszív mozgás hátrafelé halad, a szubjektum előtörténetének mélységei felé. A szubjektivitás legújabb irodalma a szexuális

^{*} Sigmund Freud: Egy hisztéria-analízis töredéke. In: *A Patkányember. Klinikai esettanulmányok*. Cserépfalvi, Budapest, 1993. 17-110.

³ Catherine Clément: *The Lives and Legends of Jacques Lacan*. Columbia UP, New York, 1983. 60.

⁴ Lásd Sigmund Freud: Egy hisztéria-analízis töredéke; Jacques Lacan: *De la psychose paranoïque dans ses rapports avec la personnalité suivi de Premiers écrits sur la paranoïa*. Éditions du Seuil, Paris, 1975; és Julia Kristeva: *About Chinese Women*. Marion Boyars, New York, 1977.